

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Marek Mozgawa

Magdalena Budyn-Kulik
Patrycja Kozłowska-Kalisz
Marek Kulik, Marek Mozgawa

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

WYDANIE

11

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Marek Mozgawa

Magdalena Budyn-Kulik
Patrycja Kozłowska-Kalisz
Marek Kulik, Marek Mozgawa

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

11

Stan prawny na 4 maja 2023 r.
z uwzględnieniem zmian wynikających z ustawy z 13 stycznia 2023 r.
o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw
(Dz. U. poz. 289), wchodzących w życie 15 sierpnia 2023 r., oraz z 7 lipca 2022 r.
o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2600),
wchodzących w życie 1 października 2023 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne części komentarza napisali:

Magdalena Budyn-Kulik: art. 7–10, 31, 41a, 53–56, 57a–59, 61–65, 69–76,
115 par. 1, 2, 10, 11, 16; rozdział XVI (wprowadzenie); art. 117–139, 148–162,
rozdział XXI (wprowadzenie), art. 173–180a, rozdział XXVIII (wprowadzenie);
art. 218–221, 248–251

Magdalena Budyn-Kulik, Patrycja Kozłowska-Kalisz: art. 40

Patrycja Kozłowska-Kalisz: art. 1–6, 27–30, 39, 41b, 43a–43c, 46–48, 66–68, 85–91a,
115 par. 17, 18, 20, 22, 22a; art. 140–147, 194–196, 265–269c, 317–363

Marek Kulik: art. 12, 18–24, 26, 41, 41c–43, 44–45a, 57, 60, 60a, 77–84, 109–114a,
115 par. 4–9a, 14–15, 23, 24, 25; art. 163–172, 181–188, 222–231a, rozdział XXXV
(wprowadzenie); art. 278–316; przepisy wprowadzające Kodeks karny: art. 8, 9, 11–14

Marek Mozgawa: art. 11, 13–17, 25, 32–38, 93a–108, 115 par. 3, 12, 13, 19, 21; art. 116,
189–193, 197–217a, 231b–247a, 252–264a, 270–277d

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-548-1
11. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Słowo wstępne	19
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)	21
Część ogólna	
Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej	25
Rozdział II. Formy popełnienia przestępstwa	74
Rozdział III. Wyłączenie odpowiedzialności karnej	106
Rozdział IV. Kary	145
Rozdział V. Środki karne	174
Rozdział Va. Przepadek i środki kompensacyjne	228
Rozdział VI. Zasady wymiaru kary i środków karnych	262
Rozdział VII. Powrót do przestępstwa	307
Rozdział VIII. Środki związane z poddaniem sprawcy próbie	318
Rozdział IX. Zbieg przestępstw oraz łączenie kar i środków karnych	368
Rozdział X. Środki zabezpieczające	394
Rozdział XI. Przedawnienie	420
Rozdział XII. Zatarcie skazania	438
Rozdział XIII. Odpowiedzialność za przestępstwa popełnione za granicą	446
Rozdział XIV. Objaśnienie wyrażeń ustawowych	456
Rozdział XV. Stosunek do ustaw szczególnych	518

Część szczególna

Rozdział XVI. Przepęstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przepęstwa wojenne	523
Rozdział XVII. Przepęstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej	550
Rozdział XVIII. Przepęstwa przeciwko obronności	566
Rozdział XIX. Przepęstwa przeciwko życiu i zdrowiu	581
Rozdział XX. Przepęstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu	633
Rozdział XXI. Przepęstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji	659
Rozdział XXII. Przepęstwa przeciwko środowisku	690
Rozdział XXIII. Przepęstwa przeciwko wolności	706
Rozdział XXIV. Przepęstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania	766
Rozdział XXV. Przepęstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności	773
Rozdział XXVI. Przepęstwa przeciwko rodzinie i opiece	826
Rozdział XXVII. Przepęstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej	856
Rozdział XXVIII. Przepęstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową	876
Rozdział XXIX. Przepęstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego	892
Rozdział XXX. Przepęstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości	933
Rozdział XXXI. Przepęstwa przeciwko wyborom i referendum	983
Rozdział XXXII. Przepęstwa przeciwko porządkowi publicznemu	990
Rozdział XXXIII. Przepęstwa przeciwko ochronie informacji	1042
Rozdział XXXIV. Przepęstwa przeciwko wiarygodności dokumentów	1066
Rozdział XXXV. Przepęstwa przeciwko mieniu	1100
Rozdział XXXVI. Przepęstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu i interesom majątkowym w obrocie cywilnoprawnym	1152
Rozdział XXXVII. Przepęstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi	1196

Część wojskowa

Rozdział XXXVIII. Przepisy ogólne dotyczące żołnierzy	1211
Rozdział XXXIX. Przepisy przeciwko obowiązkowi pełnienia służby wojskowej	1233
Rozdział XL. Przepisy przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej	1244
Rozdział XLI. Przepisy przeciwko zasadom postępowania z podwładnymi	1253
Rozdział XLII. Przepisy przeciwko zasadom obchodzenia się z uzbrojeniem i uzbrojonym sprzętem wojskowym	1258
Rozdział XLIII. Przepisy przeciwko zasadom pełnienia służby	1262
Rozdział XLIV. Przepisy przeciwko mieniu wojskowemu	1266
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 554 ze zm.)	1275
Rozdział I. Przepisy ogólne	1275
Rozdział II. Przepisy karne	1289
Rozdział III. Zmiany w przepisach obowiązujących	1291
Rozdział IV. Przepisy przejściowe i końcowe	1291
Skorowidz przedmiotowo-artykułowy	1295

Słowo wstępne

Komentarz powstał jako dzieło pracowników Katedry Prawa Karnego i Kryminologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: dr hab. Magdaleny Budyn-Kulik, prof. UMCS, dr Patrycji Kozłowskiej-Kalisz, prof. dr. hab. Marka Kulika i prof. dr. hab. Marka Mozgawy (redaktora naukowego).

Zgodnie z przyjętym założeniem w komentarzu przedstawiono w sposób zwięzły, jednakże w miarę szczegółowy, analizę przepisów Kodeksu karnego. Uwzględniono w nim poglądy doktryny prawa karnego w zakresie koniecznym do dokonania analizy. Autorzy nie stawiali sobie za zadanie rozstrzygnięcia sporów teoretycznych (które jedynie sygnalizowano), starali się zaś wyjaśnić przepisy w sposób przystępny, tak aby ułatwić ich rozumienie i stosowanie. Uwzględniono również orzecznictwo (zarówno Sądu Najwyższego, jak i sądów apelacyjnych), akcentując najnowsze orzeczenia (a spośród wydanych na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r. – wskazując te, których tezy zachowują aktualność).

Na początku każdego rozdziału załączono wykazy wybranej literatury przedmiotu. Zamierzeniem autorów nie było przedstawienie kompleksowej bibliografii, ale jedynie wskazanie tych publikacji, które zostały powołane w komentarzu, oraz innych – zdaniem autorów – najistotniejszych. Oczywiście jak każdy wybór – także i ten ma charakter subiektywny.

Komentarz jest pracą czworga autorów, z których każdy prezentuje swoje poglądy na wykładnię komentowanych przepisów, zachowując jednak zgodność z pozostałymi w zasadniczych kwestiach. Nie unikamy oceny poglądów innych autorów, powinno to bowiem pozwolić Czytelnikowi na wyrobienie sobie własnego zdania co do zasadności zajmowanego stanowiska.

Komentarz jest adresowany do szerokiego kręgu odbiorców: zarówno teoretyków, jak i praktyków. Pragnęlibyśmy, aby okazał się pomocny w zdobywaniu wiedzy z zakresu prawa karnego przez studentów i aplikantów, a także przydał się praktykom w ich codziennej pracy.

Autorzy żywią nadzieję, że niniejszy komentarz ułatwi zrozumienie przepisów Kodeksu karnego i zyska pozytywne oceny Czytelników.

Autorzy

Rozdział I

Zasady odpowiedzialności karnej

Literatura: Andrejew I., *O pojęciu winy w polskim prawie karnym*, PiP 1982/7; Andrejew I., *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1989; Andrejew I., *Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw*, Warszawa 1978; Barczak A., *Wykroczenie jako składnik przestępstwa (przestępstwa ciągłego)*, CzPKiNP 1999/1; Barczak-Oplustil A., *Obowiązywanie zasady nullum crimen sine lege. Wybrane problemy*, CzPKiNP 2013/3; Barczak-Oplustil A., *Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu*, CzPKiNP 2005/2; Bielski M., *Obiektywne przypisanie skutku przestępnego w przypadku kolizji odpowiedzialności za skutek*, PiP 2005/10; Błachnio A., *Miejsce popełnienia czynu zabronionego przez podżegacza i pomocnika. Zarys problematyki*, „Palestra” 2006/7–8; Bojarski T., *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2002; Bojarski T., *Przestępstwo ciągłe*, PiP 1995/3; Buchała K., *Kumulatywna kwalifikacja przestępstw komunikacyjnych*, NP 1972/11; Budyn-Kulik M., *Aksjologiczne podstawy kryminalizacji w społeczeństwie ponowoczesnym*, Lublin 2022, Budyn-Kulik M., *Nieumysłność jako brak zamiaru popełnienia czynu zabronionego a pozytywnie ujęte przesłanki subiektywnego przypisania z perspektywy prawnokarnej i kryminologicznej* [w:] *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016; Budyn-Kulik M., *Umysłność w prawie karnym i psychologia. Teoria i praktyka sądowa*, Warszawa 2015; Budyn-Kulik M., Kulik M., *Wybrane aspekty funkcjonowania konstytucyjnej zasady ochrony zaufania na gruncie prawa karnego w perspektywie internalizacji norm prawnych jako warunku jej efektywności*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016/25; Cwiąkałski Z., *Ujawnienie przestępstwa na podstawie art. 299 § 6 k.k. a przyjęcie konstrukcji tzw. czynu ciągłego* [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, red. K. Krajewski, Warszawa–Kraków 2007; Daviddoff L.L., *Introduction to Psychology*, New York 1987; Daszkiewicz K., *Przestępstwa z afektu w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982; Daszkiewicz K., *Przestępstwo z premedytacją*, Warszawa 1968; Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Czyn ciągły i ciąg przestępstw w Kodeksie karnym z 1997 r.* [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze*, z. 20, Warszawa 1998; Demenko A., *Miejsce popełnienia czynu jako podstawa jurysdykcji krajowej*, „Ius Novum” 2021/1, Derlatka M., *Spoleczna szkodliwość czynu a definicja przestępstwa*, *Prok. i Pr.* 2006/6; Dębski R., *Jeszcze o gwarancyjnej funkcji nakazu ustawowej określoności czynu zabronionego* [w:] *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, red. Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, Warszawa 2014; Dębski R., *Kilka uwag o kryminalizacji i o ustawowej określoności czynów*

zabronionych [w:] *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej*. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013; Dębski R., *Pozastawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze norm prawa karnego i znamionach typu czynu zabronionego nieokreślonych w ustawie*, Łódź 1995; Dukiet-Nagórska T., *Tak zwane przestępstwa zbiorowe w polskim prawie karnym*, Katowice 1987; Ferenc A., *Kumulatywna kwalifikacja prawna czynu w Kodeksie karnym*, NP 1971/4; Filar M., *Podstawy odpowiedzialności karnej w nowym Kodeksie karnym*, „Palestra” 1997/11–12; Frankowski S., *Przestępstwa kierunkowe w teorii i praktyce*, Warszawa 1970; Gałązka M., *Glosa do postanowienia SN z 27.09.2011 r., III KK 89/11*, Prok. i Pr. 2013/1; Gałęski M., *Dorozumiane warunki bezprawności czynu w prawie karnym*, Warszawa 2021; Gardocki L., *Ostatnie nowelizacje Kodeksu karnego w świetle zasady określoności przestępstwa* [w:] *Państwo prawa i prawo karne*. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012; Gardocki L., *Pojęcie przestępstwa i podziały przestępstw w polskim prawie karnym*, Annales UMCS 2013, sectio G (Ius), t. LX; Gardocki L., *Zagadnienia internacjonalizacji odpowiedzialności karnej za przestępstwa popełnione za granicą*, Warszawa 1979; Gardocki L., *Zarys prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 1985; Gardocki L., *Zasady obowiązywania ustawy. O reformie prawa karnego*, „Palestra” 1996/3–4; Giezek J., *O powadze rzeczy osądzonej w ramach konstrukcji czynu ciągłego*. Uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z 15.06.2007 r., CzPKiNP 2008/1; Giezek J., *Przyczynowość oraz przypisanie skutku w prawie karnym*, Wrocław 1994; Giezek J., *Strona podmiotowa czynu zabronionego a model i kryteria subiektywnego przypisania* [w:] *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016; Giezek J., *Świadomość sprawcy czynu zabronionego*, Warszawa 2013; Giezek J., *Zbieg przepisów a konstrukcja przestępstwa ciągłego* [w:] *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*. Materiały II Bielańskiego Koloquium Karnistycznego, red. J. Majewski, Toruń 2006; Giezek J., Kardas P., *O kryteriach obiektywnego oraz subiektywnego przypisania z punktu widzenia podstaw odpowiedzialności karnej – uwagi wprowadzające* [w:] *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016; Górecki P., *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich – po nowelizacji*, Prok. i Pr. 2001/5; Górowski W., *Nieumyślność jako brak zamiaru popełnienia czynu zabronionego a pozytywnie ujęte przesłanki subiektywnego przypisania – głos w dyskusji* [w:] *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016; Grajewski J., *Zbieg przepisów ustawy a ściganie na wniosek*, NP 1983/2; Gromek K., *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2001; Grudziński W., *Z problematyki złego zamiaru ogólnego przy przestępstwach uszkodzenia ciała*, „Palestra” 1963/10; Grzesik M., *Zbieg przestępstwa z wykroczeniem*, Kraków 2021; Grzeskowiak A., *Zasada nullum crimen sine lege scripta na tle funkcji gwarancyjnej prawa karnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego* [w:] *Między nauką a praktyką prawa karnego*. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego, red. Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, Warszawa 2014; Hofmański P., *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995; Hofmański P., *Zasada humanitaryzmu w prawie karnym* [w:] *Professor Marian Cieślak. Osoba, dzieło, kontynuacje*, red. W. Cieślak, S. Steinborn, Warszawa 2013; Hryniewicz E., *Skutek w prawie karnym*, Prok. i Pr. 2013/7–8; Jakubski P., *Materialny element przestępstwa i jego znaczenie dla wyłączenia przestępności konkretnego czynu zabronionego*, Prok. i Pr. 2000/12; Jędrzejewski Z., *Bezprawność jako element przestępności czynu*. Studium na temat struktury przestępstwa, Warszawa 2009; Kaczmarek T., *Psychologiczne i ustawowe*

Rozdział II

Formy popełnienia przestępstwa

Literatura: Andrejew I., *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1989; Bielski M., *Zasady wymiaru kary za podżeganie i pomocnictwo*, CzPKiNP 2006/2; Blachnio A., *Miejsce popełnienia czynu zabronionego przez podżegacza i pomocnika. Zarys problematyki*, „Palestra” 2006/7–8; Bojarski M., Giezek M., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne*, red. M. Bojarski, Warszawa 2015; Bojarski T., *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2002; Bryła M., *Sprawstwo a formy stadialne popełnienia przestępstwa*, Prok. i Pr. 2002/2; Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995; Burdziak K., *Strona podmiotowa pomocnictwa przez zaniechanie (uwagi do art. 18 § 3 zd. 2 k.k.)*, PiP 2018/1; P. Czapla, N. Ossolińska, A. Ostafin, M. Rachalski, G. Surma, *Z problematyki usiłowania nieudolnego i dobrowolności czynnego żalu (analiza krytyczna uchwały siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2017 r.)*, I KZP 16/16, CzPKiNP 2018/2; Cieślak W., „Kierowanie wykonaniem czynu zabronionego” jako istota sprawstwa kierowniczego, PiP 1992/7; Cwiąkański Z., Zoll A., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego z zakresu prawa karnego materialnego za II półrocze 1985 r.*, NP 1987/2; Daszkiewicz K., *Usiłowanie nieudolne (ze szczególnym uwzględnieniem uchwały Sądu Najwyższego z 20.11.2000 r.)*, Prok. i Pr. 2001/9; Dębski R., *O teoretycznych podstawach regulacji współdziałania przestępczego w Kodeksie karnym z 1997 r.*, St. Pr.-Ek. 1998/58; Dębski R., *Współdziałanie przy przestępstwie indywidualnym w ujęciu nowego Kodeksu karnego*, PiP 2002/6; *Formy stadialne i postacie zjawiskowe popełnienia przestępstwa*, red. J. Majewski, Toruń 2007; Gajdus D., *Czynny żal w polskim prawie karnym*, Toruń 1984; Gensikowski P., *Glosa do postanowienia SN z 29.04.2009 r.*, I KZP 6/09, OSP 2010/1; Giezek J., *Formy stadialne popełnienia czynu zabronionego w polskim prawie karnym*, Annales UMCS 2013, sectio G (Ius), t. LX, 2; Jędrzejewski Z., *Bezprawie usiłowania nieudolnego*, Warszawa 2000; Jędrzejewski Z., *Usiłowanie udolne i nieudolne w świetle nauki i orzecznictwa polskiego*, „Edukacja Prawnicza” 1994/4; Jędrzejewski Z., *Usiłowanie z zamiarem ewentualnym. Przyczynek do nauki o tzw. podwójnym usytuowaniu zamiaru*, PiP 2003/8; Kaczmarek T., recenzja książki P. Kardasa, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Prok. i Pr. 2002/5; Kardas P., *Istota współsprawstwa w polskim prawie karnym. Uwagi na marginesie trzech orzeczeń Sądu Najwyższego*, Prok. i Pr. 2005/12; Kardas P., *Regulacja współdziałania przestępczego jako podstawa zwalczania przestępczości zorganizowanej*, Prok. i Pr. 2002/10; Kardas P., *Sprawstwo kierownicze i polecające. Wykonawcze czy niewykonawcze postaci sprawstwa?*, PS 2006/5; Kardas P., *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001; Kielak Ł., *Czynny żal jako instytucja prawa karnego*, PiP 2016/12; Klepner M., *Klauzule bezkarności w polskim*

prawie karnym, „Palestra” 2001/9–10; Klepner M., *Sprawstwo polecające*, Prok. i Pr. 2002/1; Kowalewska-Łukuć M., *Strona podmiotowa pomocnictwa przez zaniechanie (uwagi o statusie form przestępnego współdziałania w popełnieniu przestępstwa)*, PiP 2018/1; Kubicki L., *Przestępstwo popełnione przez zaniechanie. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1975; Kulik M., *Czy nieletni może odpowiadać karnie za niewykonawcze postaci współdziałania przestępnego oraz formy stadialne poprzedzające dokonanie?*, „Studia Prawnicze PAN” 2016/4; Kulik M., *Glosa do wyroku TK z 17.07.2014 r., SK 35/12, OTK-A 2014/7, poz. 74*, „Studia Iuridica Lublensia” 2015/4; Kulik M., *Głos w sprawie strony podmiotowej pomocnictwa przez zaniechanie*, PiP 2018/9; Kulik M., *Przestępstwa współukarane w polskim prawie karnym*, Lublin 2021; Kunze E., *Odstąpienie od przygotowania przestępstwa w nowym kodeksie karnym*, Prok. i Pr. 1998/10; Kunze E., *Przygotowanie a usiłowanie. Próba rozgraniczenia pojęć*, WPP 1990/3; Kunze E., *Przygotowanie przestępstwa w ujęciu polskiego prawa karnego*, Poznań 1991; Kuziak P., *Usiłowanie podżegania w kontekście uchwały Sądu Najwyższego z 21.10.2003 r., IKZP 11/03, CzPKiNP 2005/1*; Liszewska A., *Podżeganie i pomocnictwo a usiłowanie*, PiP 2000/6; Liszewska A., *Współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym. Analiza dogmatyczna*, Łódź 2004; Liszewska A., *Współdziałanie przy przestępstwach indywidualnych (głos w dyskusji o wykładni art. 21 § 2 k.k.)*, PiP 2020/4; Małecki M., *Przygotowanie do przestępstwa. Analiza dogmatycznoprawna*, Warszawa 2016; Małecki M., *Nieudolny grooming. Glosa do wyroku SN z 23.07.2020 r., III KK 281/19, OSP 2022/7–8*; Marciniak M., *Problematyka przestępstw popełnianych na zlecenie*, PS 2006/2; Marek A., *Istota usiłowania nieudolnego*, RPEiS 1968/1; Mąciór W., *Formy popełnienia przestępstwa w projekcie Kodeksu karnego z 1995 r.*, PiP 1996/7; Mąciór W., *Postacie zjawiskowe przestępstwa w ujęciu Kodeksu karnego PRL z 1969 r.*, PiP 1971/11; Pohl Ł., *Formy stadialne czynu zabronionego w odniesieniu do podżegania i pomocnictwa według Kodeksu karnego z 1997 r.*, RPEiS 2001/1–2; Pohl Ł., *Istota pomocnictwa w Kodeksie karnym*, RPEiS 2000/2; Pohl Ł., *O (nie) możliwości pociągnięcia osoby nieletniej do odpowiedzialności za tzw. niewykonawcze formy współdziałania przestępnego na gruncie Kodeksu karnego z 1997 r.* [w:] *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, red. V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz, Warszawa 2010; Pohl Ł., *Pomocnictwo a inne zjawiskowe formy czynu zabronionego. Kryteria różnicujące*, Prok. i Pr. 2001/6; Pohl Ł., *Strona podmiotowa pomocnictwa w kodeksie karnym z 1997 r. (o potrzebie nowelizacji art. 18 § 3 k.k.)*, PiP 2014/7; Poniatowski P., *Czynny żal sprawcy usiłowania*, cz. 1, „Palestra” 2015/5–6; Poniatowski P., *Czynny żal sprawcy usiłowania*, cz. 2, „Palestra” 2015/9–10; Poniatowski P., *Przestępstwo urojone – wybrane prawokarne aspekty*, Prok. i Pr. 2021/1; Preibisz A.N., *Ograniczenie sprawstwa kierowniczego od współdziałania przestępnego*, Prok. i Pr. 2003/1; Radecki W., Urbanek K., *Sprawstwo kierownicze w rozboju kwalifikowanym*, „Palestra” 1975/11; Raglewski J., *Usiłowanie nieudolne czynu zabronionego*, Prok. i Pr. 2003/12; Rejman G., *Usiłowanie przestępstwa w prawie polskim. Problem „bezpośredniości”*, Warszawa 1965; Sieracki W., *Istota sprawstwa kierowniczego (art. 16 k.k.) w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i wypowiedzi doktrynalnych*, WPP 1993/3–4; Sieracki W., *Sprawstwo kierownicze na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego. Kilka uwag dotyczących art. 16 k.k. – zdanie końcowe*, WPP 1977/4; Siewierski M., *Usiłowanie a przygotowanie według Kodeksu karnego*, „Palestra” 1972/5; Siwek K., *O zawartości normatywnej przepisów art. 18 § 1–3 k.k.*, „Ius Novum” 2021/1; Spotowski A., *Karalność w razie braku zagrożenia dobra prawnego*, PiP 1988/7; Spotowski A., *Próba rozgraniczenia form zjawiskowych przestępstwa w nowym k.k.*, „Palestra” 1972/2; Spotowski A., *Sprawstwo kierownicze*, St. Praw. 1988/1–2; Spotowski A., *Zbieg*

form zjawiskowych przestępstwa, NP 1989/1; Szczepański M., *Strona podmiotowa prowokacji*, Prok i Pr. 2011/9; Szmidt K., *Odpowiedzialność karna za przestępne współdziałanie na tle Kodeksu karnego z 1997 r.*, CzPKiNP 1999/2; Tkaczyk-Rymanowska K., *Instytucja czynnego żalu w prawie karnym w aspekcie prawnoporównawczym*, Przemyśl 2008; Tokarczyk D., *Podżeganie w polskim prawie karnym. Studium z zakresu teorii i praktyki prawa karnego*, Warszawa 2017; Tyszkiewicz L., *Współdziałanie przestępne i główne pojęcia z nim związane w polskim prawie karnym*, Poznań 1964; Wąsek A., *Pomocnictwo przez zaniechanie w Kodeksie karnym*, PiP 1971/7; Wąsek A., *Przypisanie przestępstwa i współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym [w:] Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym. Materiały polsko-niemieckiego sympozjum prawa karnego. Karpacz, maj 1990*, red. T. Kaczmarek, Wrocław 1990; Wąsek A., *Współsprawstwo w polskim prawie karnym*, Warszawa 1977; Wąsek A., *Z problematyki usiłowania nieudolnego*, PiP 1985/7–8; Wolter W., *Problem usiłowania podżegania lub pomocnictwa*, PiP 1974/1; Zawidzka K., *Uwagi o problemach związanych z konstrukcją podżegania i pomocnictwa*, PS 2021/1; Zoll A., *Odpowiedzialność kierującego wykonaniem przez inną osobę czynu zabronionego*, PiP 1970/7; Zoll A., *Odpowiedzialność za przygotowanie lub usiłowanie przestępstwa w przypadku współdziałania wielu osób [w:] Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci profesora Kazimierza Buchały*, red. Z. Cwiąkalski, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994.

Art. 13. [Usiłowanie. Udolność i nieudolność]

§ 1. Odpowiada za usiłowanie, kto w zamiarze popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem bezpośrednio zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje.

§ 2. Usiłowanie zachodzi także wtedy, gdy sprawca nie uświadamia sobie, że dokonanie jest niemożliwe ze względu na brak przedmiotu nadającego się do popełnienia na nim czynu zabronionego lub ze względu na użycie środka nie nadającego się do popełnienia czynu zabronionego.

1. Usiłowanie jest jedną z tzw. form stadialnych pojęciowo związanych z **pochodem przestępstwa** (*iter delicti*), na który składają się: zamiar, przygotowanie, usiłowanie, dokonanie. Oczywiście zamiar zawsze pozostaje bezkarny, zgodnie z zasadą *cogitationis poenam nemo patitur*. Przygotowanie karalne jest wtedy, gdy ustawa tak stanowi (art. 16 § 2), usiłowanie – tak jak dokonanie – na gruncie Kodeksu karnego karalne jest zawsze. Formy stadialne stanowią rozszerzenie przedmiotowe karalności w stosunku do czynu określonego w części szczególnej Kodeksu karnego (Zoll [w:] Wróbel, Zoll I/1, s. 274; Liszewska, *Sporne*, s. 5).

2. Nie wszystkie czyny zabronione przechodzą przez pełny pochod przestępstwa. Stadia poprzedzające dokonanie (tzn. zamiar, przygotowanie i usiłowanie) możliwe są jedynie w przypadku przestępstw umyślnych. Nie jest możliwe nieumyślne usiłowanie czy przygotowanie, ponieważ koniecznym elementem tych form jest zamiar popełnienia czynu zabronionego. Oczywiście, sam nieuzewnętrzniony zamiar nie może prowadzić do odpowiedzialności karnej (zgodnie z zasadą *cogitationis poenam nemo patitur*). Zamiar nie jest zaliczany do form stadialnych. Również niektóre przestępstwa umyślne nie będą przechodziły przez fazy przygotowania i usiło-

wania (tzw. przestępstwa jednochwilowe, w przypadku których uzewnętrznienie zamiaru dokonania czynu zabronionego oznacza pełną realizację znamion takiego czynu – Zoll [w:] Wróbel, Zoll I/1, s. 275).

3. Wyróżniamy następujące znamiona usiłowania: **zamiar** popełnienia czynu zabronionego, **zachowanie zmierzające bezpośrednio ku dokonaniu, brak dokonania**.

4. Nie budzi wątpliwości możliwość usiłowania w zamiarze bezpośrednim, natomiast pewne różnice zdań występowały w doktrynie (głównie na gruncie Kodeksu karnego z 1932 r.) co do usiłowania z zamiarem ewentualnym. Obecnie powszechnie przyjmuje się, że stosownie do brzmienia art. 13 § 1 („kto w zamiarze”) możliwe jest usiłowanie również z zamiarem ewentualnym. Jeśli strona podmiotowa danego typu czynu zabronionego wymaga zachowania z zamiarem bezpośrednim, co wynika ze znamienia celu lub motywu, wtedy odnosi się to nie tylko do dokonania przestępstwa, lecz także do usiłowania. I tak np. jedynie z zamiarem bezpośrednim można usiłować (i dokonać) przestępstwa kradzieży (art. 278 § 1 – „kto zabiera w celu przywłaszczenia”), wymuszenia rozbójniczego (art. 282 – „kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”), zaboru pojazdu w celu krótkotrwałego użycia (art. 289 § 1 – „kto zabiera w celu krótkotrwałego użycia cudzy pojazd mechaniczny”). Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy w wyroku z 25.10.1984 r., IV KR 245/84, OSNKW 1985/5–6, poz. 38: „Jeżeli ustawa wymaga dla dokonania danego przestępstwa istnienia zamiaru bezpośredniego, wyłączając zamiar ewentualny wskutek użycia takich zwrotów jak «chcę» lub «w celu», to nie ma podstaw do uznania, aby usiłowanie takiego przestępstwa możliwe było z zamiarem ewentualnym”.

5. Poprzez użycie wyrażenia „**zachowanie zmierzające bezpośrednio do dokonania**” ustawodawca przesądził, że możliwe (i karalne) jest usiłowanie przestępstw nie tylko z działania, lecz także z zaniechania. W przypadku zaniechania koniecznym warunkiem jest to, aby na sprawcy ciążył prawny, szczególnie obowiązek zapobiegnięcia skutkowi (art. 2). Taki obowiązek może wynikać z przepisów prawa, orzeczenia sądowego, umowy o pracę lub innej umowy, a nawet z tzw. uprzedniego zachowania się sprawcy (por. bliżej Kubicki, *Przestępstwo*, s. 185 i n.). Wątpliwości pojawiają się w przypadku przestępstw formalnych z zaniechania. Czy da się np. wyodrębnić stadium usiłowania w przypadku nieudzielenia pomocy osobie tonącej (art. 162 § 1)? Usiłowanie musiałoby nastąpić, zanim tonący znalazł się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, ponieważ gdyby było inaczej (tzn. niebezpieczeństwo już istniało), wówczas mielibyśmy do czynienia z dokonaniem (Giezek [w:] Bojarski, *Prawo*, s. 209).

6. Wymóg, aby sprawca zmierzał **bepośrednio** do dokonania, stanowi podstawową przesłankę rozgraniczenia pomiędzy karalnym usiłowaniem a bardziej odległym i zazwyczaj niekaralnym przygotowaniem (por. bliżej Giezek, *Formy*, s. 44 i n., Stefańska, *Usiłowanie*, s. 302 i n.). Wątpliwa jest słuszność tezy wyrażonej przez Sąd Najwyższy w wyroku z 22.01.1985 r., IV KR 336/84, OSNKW 1985/9–10, poz. 71: „Przyjście pod dom z zamiarem dokonania napadu rabunkowego na określoną osobę mieszkającą w tym domu – zgodnie z wcześniej opracowanym planem – oraz z narzędziami służącymi do popełnienia tego przestępstwa, a następnie odstąpienie od realizacji tego zamiaru z przy-

czyn od sprawcy niezależnych, przekracza ramy czynności przygotowawczych i jest działaniem zmierzającym bezpośrednio do urzeczywistnienia tego zamiaru” (por. też wyrok SN z 13.03.1990 r., IV KR 229/89, OSNKW 1991/1–3, poz. 4, z glosami Konieczniaka oraz Gosienieckiego i Kunze, OSP 1992/4, poz. 77, a także wyrok SN z 25.05.1987 r., I KR 135/87, OSNPG 1988/10, poz. 103). Słusznie skrytykowali pogląd Sądu Najwyższego Ćwiąkałski i Zoll, zarzucając mu, że „w zbyt daleko posuniętym stopniu przyjął tu koncepcję subiektywną do interpretacji znamienia bezpośredniości [...]. Takim elementem wskazującym na bezpośredniość usiłowania byłoby podjęcie przez sprawców czynności stanowiącej próbę wejścia do mieszkania” (Ćwiąkałski, Zoll, *Przeгляд*, s. 54; również krytycznie – Pikulski w glosie, NP 1987/5; natomiast pozytywnie – Wąsek w glosie, PiP 1986/6). Por. też wyrok SA w Katowicach z 25.04.2019 r., II AKA 415/17, LEX nr 2728176: „Przybycie sprawcy na miejsce planowanego czynu, choć niewymienione wprost w definicji zakresowej niepełnej z art. 16 § 1 k.k., jest klasyczną czynnością przygotowawczą. Obserwowanie ofiary i wspomniana rozmowa telefoniczna to czynności mające na celu zbieranie informacji o dogodnym momencie ataku na pokrzywdzonego. Są to zatem zachowania stanowiące wymienione w art. 16 § 1 k.k. «zbieranie informacji» celem stworzenia warunków do przedsięwzięcia czynu zmierzającego bezpośrednio do dokonania przestępstwa”.

7. Aktualność zachowuje teza wyroku SN z 23.10.1967 r., III KR 113/67, OSP 1970/3, poz. 65 (z glosą Rejman, OSP 1970/3), mówiąca, iż bezpośredniość decydująca o przyjęciu istnienia usiłowania ma miejsce wówczas, gdy biorąc za podstawę zamiar sprawcy i oceniając jego działanie z punktu widzenia przedmiotowego, moż-

na stwierdzić, że stanowi ono już ostatnią fazę jego działalności, którą ma wykonać, aby urzeczywistnić swój zamiar. Podobnie aktualne jest stwierdzenie wyrażone w wyroku SN z 4.07.1974 r., III KR 52/74, OSNKW 1974/12, poz. 223, iż bezpośredniość jako cecha usiłowania przestępstwa odnosi się wyłącznie do działania samego sprawcy i jest zachowana również wówczas, gdy uzyskanie zamierzonego skutku uzależnione jest od postępowania jeszcze innych osób (por. też postanowienie SA w Krakowie z 27.02.2020 r., II AKz 54/20, LEX nr 3108030).

8. Brak dokonania jest tzw. elementem negatywnym usiłowania. W przypadku przestępstw formalnych dokonanie ma miejsce z chwilą realizacji znamienia czasownikowego, w przypadku zaś przestępstw materialnych – z chwilą nastąpienia skutku określonego w przepisie. Wyróżnia się tzw. usiłowanie ukończone (zupelne), które ma miejsce wtedy, gdy sprawca zrealizował wszystkie czynności mające prowadzić do realizacji zamiaru, ale nie osiągnął skutku, oraz nieukończony (niezupelny), gdy nie ukończył ostatniej czynności bezpośrednio zmierzającej do dokonania. Usiłowanie nieukończony może wystąpić w przypadku przestępstw zarówno formalnych, jak i materialnych, natomiast ukończone może wystąpić tylko przy przestępstwach materialnych (Zoll [w:] Wróbel, Zoll I/1, s. 290–291). Jak zauważył Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z 27.11.2014 r., II AKA 394/14, OSA 2016/3, s. 16–35: „Usiłowanie zakończone to takie usiłowanie, gdzie sprawca uczynił wszystko, co jego zdaniem jest konieczne i możliwe do dokonania czynu zabronionego. Należy przy tym dodatkowo uwzględnić ocenę sytuacji faktycznej przez sprawcę w chwili zakończenia wykonywania zamierzonych czynności. Jeżeli sprawca ma świadomość tego, że jego

W komentarzu zawarto konkretne rozwiązania problemów pojawiających się na tle stosowania regulacji kodeksowych. W kwestiach budzących wątpliwości interpretacyjne autorzy proponują odpowiedzi wsparte argumentacją zarówno własną, jak i innych uznanych przedstawicieli doktryny prawa karnego, z przywołaniem orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych.

W najnowszym wydaniu zostały omówione m.in. zmiany dokonane tzw. dużą nowelizacją Kodeksu karnego, dotyczące:

- wprowadzenia karalności przygotowania do zabójstwa;
- nowych typów kwalifikowanych zgwałcenia;
- obniżenia dolnej granicy wieku nieletniego do 14 lat w przypadku popełnienia przez niego zabójstwa z art. 148 § 2 lub 3 k.k.;
- podniesienia dolnych granic grzywny i kary ograniczenia wolności;
- możliwości orzeczenia przepadku pojazdu mechanicznego prowadzonego w ruchu lądowym przez nietrzeźwego sprawcę;
- zwiększenia liczby przestępstw niepodlegających przedawnieniu (np. zgwałcenie dziecka lub zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem);
- wprowadzenia nowych typów przestępstw, w tym przyjęcie zlecenia zabójstwa, uchylenie się od wykonania obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę albo nawiązki za przygotowanie do zabójstwa;
- zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia niektórych sprawców skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności;
- zaostrzenia odpowiedzialności karnej wobec sprawców określonych kategorii przestępstw.

Komentarz uwzględnił też zmiany wprowadzone ustawą z 13.01.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 289), dotyczące m.in. wprowadzenia nowego typu przestępstwa doprowadzenia innej osoby do zawarcia małżeństwa przemocą, groźbą bezprawną lub przez nadużycie stosunku zależności.

Komentarz uzupełniono o najnowsze orzecznictwo oraz aktualne piśmiennictwo z zakresu prawa karnego i dziedzin pokrewnych.

Autorami publikacji są pracownicy Katedry Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Książka jest przeznaczona dla szerokiego kręgu odbiorców – zarówno praktyków, jak i przedstawicieli doktryny prawa karnego. Będzie też pomocna studentom oraz aplikantom w zdobywaniu wiedzy z zakresu prawa karnego.

Książka dostępna także
w aplikacji Smarteca

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMÓWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 289 ZŁ (W TYM 5% VAT)